

يۇلا دۆشۈدۈ. بېردە دالى ياباخاندا پۇلادى ئالە اۆتورموش حالدا گۇردۆ. اۆره يېنە كۇز باسدئيلار.

ايكى گۇندن سۇنرا خانلىغا چاتدى. ساراي اداملارنى قولامنى گۇرۇنجه ھۇيوخدولار. بېرى دئدى:

«خئير اۇلا قولام، داھا كىمى اىستە يېرسن قاچىر داسان؟!»

قولام دىسگىندى:

«بو سۇزلر ندىر؟ نىيە دۆيونچكىلى دائئىشېرسىز؟ بېر دئىن گۇرۇم جئىرائئىن باشئىندا نه وار.»

آشباز دئدى:

«سن اۇزۇن ياخشى بىلېرسن كى جئىرائئىن باشئىندا نه وار. كئچىنى داغئىدىب درىسىنى چارئىق ئالەيندىن سۇنرا، ھلە دئىرسن شئلتاق كئچىم ھارالاردا اۇتلايىر؟ اوتان بېر.»

قولام اۇزولوب آشبازنى ياخالادى. سىلكەلەيىب دئدى:

«جئىرائئىن يئرىنى بوساحات منە دئمەسن خئىرخئىرائى چئىخاردارام.»

خانلىغا ولولە دۆشۈدۈ. خان انشىك ساراي اگلدى. اۇگلمەمىشدىن آشبازنى قولامئىن اليندىن آلىب، چارپايا اۆستۈندە اۆتورتىموشدولار. آشباز بۇغازئىنى اۇغكا يىردى. خان داينمادان قولامئىن باش - گۇزۇنو شاللاغا دۇلادى. قئىشقىرا - قئىشقىرا دئىيردى:

«كۇپك اۇغلو كۇپك، آغئىز اۇ يئره يئىرىبىسن كى منىم سارايئىمدان قئىز قاچىردىرسان؟ بو پۇخ يئمەيىن قالسىن اۇياندا، دئمەلى خانلىغا قەرە دە ياخئىرسان؟!»^{۹۲}

قولام اۇزۇنو تاپئىجا، پۇلىس ماشئىنى قايدىدا دايندى. قولامنى بېر قول بىر قئىچ، ماشئىنا تىپىب آپاردئيلار. قولام جنابئىن يانئىنا چاتئىجا، خان ايشىن نه اۇلدوغونو تئلفۇندا

جنابا آنلاتدى. ھربىر زاد اۋنجه دن پيشيريلمىشىدى. قولام قاپئدان گىرمە يىنى گۇردۆ. جناب چۇخ ھىرسلى دفترىندە وار-گل اندىردى. قولامى گۇرۇنجه آجانلارا دئدى: «بو دىلسىزى دىلە گتيرىن. آجانلار قولامىن باغۇماسىنا باخمايىب اۋنو تىپىك و باتۇم اينان، اون كىسەسىنە چئورديلر. جناب دئدى:

«كۆپك اوغلو كۆپك، سن دئمەلى آلاھسىز كۇمونىستلر گۇرەن ايشلردن گۇرۇرسن؟ كىشى نىن اوزوباغلى قىزىنى قاجىردىب، پۇخلو باشماغىنى سارايا دا قىيورسان؟ دۆزون دى گۇرۇم سنى كىم اۋرگەدىب؟ سنى كىم قوروبدور. يۇلداشلارنى كىملردىلر؟»

قولام زارايدى:

«آغا، واللە، منىم يۇلداشىم زادىم يۇخدور. من چۇلدە ايشلەرم. يۇلداشىم زادىم يۇخدور. من يۇلداشا قۇشولمارام.»

جنابىن دۇداغى قاجدى. اۋنا اۋرە يى ياندى. دئدى:

«يازىق قەرەمال، سن اعلاحضرتىن شرفلى نومايندەسىنە آغىز آتيرسان؟ آلاھسىز كۇمونىست؟ سنىن سۇموكلرىنى دوزا دۇندەرەجەيم.»

قولام دئدى:

«آغا، واللە، من اعلاحضرتىن زادىنان ايشىم يۇخدور. اۋ بويوردوغونوز سۇزۇن دە معناسىنى بىلمىرم. من بىر كتلى يم. بىر تىكە چۇرەك آواراسىيام. بىر عۇمۇر آجلىقدان سۇنرا، بىر اۋز بايىم قىزىنان ائولنمك آرزىلادىم. پۇخ يىندىم. آنلامادىم. ايندى بىلمىرم يازىق آداخلى مىن باشىندا نه وار.»

جناب بىرەلندى:

«كس سسىنى كۇمونىست كۆپك اوغلو، سن ايستە يىرسن خان نومايندە چىخان

زامان اۇنون آدئنى باتئيراسان. آرافاتان كۆپك اۇغلو.

آجانلارا دئدى:

«بو يۇنولماز ھەلىك زىنداندا قالمايئدى. يۇلداشلارئىن آدئنى وئرمە يىنجە بوراخلىماياجاق. اۇندان سۇنرا ھەلە جئيرائى دا قوسمايئدى.»

آجانلار قولامى ائشيبە سۆرودولر. ايت جساوادئىن قويروقلارئىندان بىرىنى دە بىلە بىلە قولامىن يانئىنا سالدئيلار. قويروق بىرىنجى گئىجە قولامى كۆرە يىنىدە يارالادئى. اۇتاقلارئى آيئردىلار. قولامىن آنادان امدىيى سۆدو، بىر ھفتە نىن ايچىندە بورونوندان گئيردىلر. بىر ھفتە دن سۇنرا قولامى جئابئىن يانئىنا آياردئيلار. جناب دئدى: «سن ھىچ بىلىرسن، مین جاتئىن دا اولسايدئى، بو دارلئىقدان قورتولان گونون يۇخ ايدى؟ امما گئت يئنه دە خاتئىن اياقلارئى باسان يئرىن تۇرپاغئىنا تىمم ائله. خاتئىن اۆرە يى كۆرە كدى. بىزە بۇيون اولوب كى سنى بورادان چىخارداق.»

قولام ائشيتدىيى سۆزلرە اينانمايئردى. اۇنون گۆزلرى بىر بارماق، چوخورا انمىشىدى. اينجارسئىز اينجارسئىز دئدى:

«آلاھ خانى بىزلرە چۇخ گۆرمە سىن.»

آجان بىر صفحە كاغىذ اۇنون قاباغئىنا قويدو. اۇنون بارماغئىنى كاغاذئىن آشاغى سىنا باسدئى. قولاما دئدى:

«دور بورادان ايتىل گئت كى بىر دە سنى بورالارا گئيرسەلر، آسدئيرارام، درينه سامان تپديرەرم.»

كاغاذدا يازئلمىشىدى:

(...من قولام، ولى اۇغلو، تاريخ... جئيرائى خاتئىن سارا يىئندان قاچئىرتدئىم.)
قولام بىلمە يىردى كى كاغىذداكى آيرئى بارماق يئرى دە، جئيرائىنكى دىر. قولام

بوراخىلدى. على خانى قاپى نىن اۆتۈندە گۇرۇنچە از قالدى سئوبىندىيىندىن، دىلى باغلان سىن. على خان، اۆنو مىندىرىب خانلىغا آپاردى. خان ايستەمىشىدى كى اۆنو ايچ سارايدا گۇرسون. قولام ايچەرى گىرىنچە، خانىن قىلمىرىنە دۇشنىدى. خان اهمال جا اۆنو قاو زادى. دئدى:

«جئىرائىن باشىنا بىر ايش گىرىسن دە اۆزۈنۈن حلالىندى. من ايستەمىم جئىرائىدان سۇز آپام. اۆزۈن ياخشى بىلىرسىن كى من سنى اۆلۈمدىن قورتاردىم. سنى قورتارماغا بىر تەلىس، پۇل سۇورموشام. اۇ دا سىن حلالىن، اما منىم سۇزۈمە باخسان بىر داها كىندىنيزە قايىتمازسان. ايستر اۆلسان، سنى لطفلى خانانۇكر وئىم. ايندى اۆزۈن بىلىرسىن اۇ اچىق قاپى بو دا من.»

قولامىن كىندە قايشماغا اۆزۈ يۇخ ايدى. نە تەهر كىلى لىن اۆزلىرىنە باخا بىلدى. ارايلىقدا كىلارلىن آتما جاسىنا، نىچە دۇزۇش گىرە بىلدى. اۆدور كى باشىنى آشاغا يا سالدى. خان هاندىن هانا على خانانۇدى:

«قولام غىيرىلى ايگىت دىر، اۆزۈمۈزدىندىر، اۆنو آپار لطفلى خانانۇ تاپشىر، دىنن خان دئىر قولاما ياخشى باخشىن. قولام دالى - دالى قاپىدان چىخاندا، خان بىر دە على خانانۇدى:

«لطفلى يە دى كى سۇنائىن صىغە سىنى قولاما اۆخوتدورسون. قۇي پىس گۆنۈن آجىسى اۆنۈن جاتىندان چىخشىن. بەي پالتارىنى دا تاپشىر تىك سىنلر.»

اۆگىنچە جئىرائىن ان آغىر قۇرخولو گىنچە لىرىندىن ايدى. اۇنا تاپشىر مىشىدىلار كى جاوادا ياخشى مىنىك وئىسىن. يۇخسا جاواد پۇخوجىنلى دىر؛ جىنى توتسا آدمىنى نفت سىب اۆدلا پار. بىر نفر اراقىز دىران (گىردكار) آرواد گۆنلرايدى كى جئىرائىنى

پیشیرمکده ایدی:

«قیزیم جانئی، او دندیگین پیسمیریق قولامدا نه وارایدی. ایندی سنین ماشاءالله هزار ماشاءالله، بویون، بوخونون، گۆزه للیگین، گۆزۆم قره داشا ده یسین، اتین، جانین، نه یین یۆخدور. اۆزۆنو بیر پئھین قۇخولو قوجاغا سالسایدی، سنه یاخشئی دیردیلر؟ ایندی شو کور آلاھا نعمت ایچینده اوزورسن. خۇش اییلی فۇقول کیراواتلی آغالار سنین قباغئندا دیز بو کورلر. سنی شاماما کیمی اؤینادیلر. الدن اله گزیرسن. تهزه بش گۆنلوک جاوانلیغیندان آرژینی گۆتورندن سۇنرا، سنی بیر گۆزله اۇغلانا وئره جهیم کی هامیلار اؤنون حسرتینی چکیرلر. من نه نین سۆزونه باخسان، الینی قره تۇرپاغا آتسان، قئزىلا دۇنر. من ده سنین کیمی جاوانلیغیمدا شانسیمما تپیک آتیردیم، امما ایندی یهودی لر جان مالیم وار. یۆز بئله خان زادلاری، چایا سوسوز آپاریب، سوسوز دا گتیره رم».

جئیران باشینی اؤمیدسیزلیکله بتولون چیبی نینه قویوب آغلادی:

«آی ننه، من نه یه لازیمم، من اۆلمه لی یم. عارئم یۆخدئی کی ایندی یه قه در دیری قالمیشام. من ایت ده یمیش قابام. من دیب سیزم ننه، دیب سیز. دیب سیز قئزی کیم آلا. کیم آرواد ائلر».

بتول دئدی:

«کۆل عاغلئنا، اتمیزی تۆکمه سن آلا. بیر یۆل جاوانلارئین اۆزونه هئیلدا ماغینان، شیرهلرینی چک، گۆزلی نین ده آغئنا تۆپور. بیر داتئش مین گۆل. قوی اُنگینه، چئخسین رنگینه. دور، اۆز-گۆزونه بیر ال گزدریم. بو آخشام جاوادئین قباغئنا چئخماليسان».

جئیران دۆلموش گۆزلی رین بیر گۆلومسه دی و اۆزۆنو بتولا تاپئشیردی. جئیران

آيناياباخاندا، اۇزۇن تائىمادى. بىر اترھلى تۇر كۆينك، اۇنون دۇشلىرى نىن اوجونداغ بۇدلارنى نىن اوستونە انمىشىدى. اۇنون يومرو، برک، تۇبجاق قىچلارى، اۇزۇنون دە خوشونا گلدی. بىر نىچە گۇن ايدى كى قوجاقلاشيب امىشمە يىن دادىنى ائلامىشىدى. ايت جاوادىن سسى اۇبىرى اۇتاقدان ائشىدىلدى. لطفعلی خائىنان اىستىكان - اىستىكانا وىريردىلار. ال قوشونداغ داتشىردىلار. بىردن لطفعلی دئدى:

«سنة بىر ال قوشو ساخلا مىشام كى كۇر گۇزە قويسالار، آچىلار. جاوادىن گۇزلىرى دىركلندى. تۇوتله سىك اىستەدى دام يۇلونداغ قوشلارنىن يواسىنا گنت سىن. آمما لطفعلی قۇلونداغ توتوب دئدى:

«يۇلونو ترسه گنتمه، اۇتۇندە كى قاپىنى آچ. گۇزە تله اليندن پىرلاماسىن».

جاواد قاپىنى آچاندا گۇزلىرىنى سىلدى. مخمل بالىجا سۇيكنمىش بىر پىرى دايانمىشىدى. اۇنون وحشى باخىشلارى قافلانلاردان دىرناق تۇكردى. جاواد بىر آددىم قاباغا يىردى. پىرى پىرلايب اوچمادى. جاواد يىئنه دە گۇزلىرىنى سىلدى. جئىرانىن اۆرەيى قوش اۆرەيى كىمى دۇيمە دە ايدى. جاواد اۇزۇنوتاختا چاتدىرماغىنى گۇردۆ. بىر آچ سىرتىلان كىمى، مۇرىلدايا - مۇرىلدايا اختيار سىز جئىرانى داغىتىدى. جئىران مقاومت گۇرستمەدى. حتى قۇرخوسونداغ آرتىق داماق وئردى. لطفعلی اينىن بتول قاپىنىن دالى سىندا جئىرانىن چىغىرىب اينىلتى سىنى ائشىدىب، حشەرى اۇلوردولار. سحر آچىلىنجا اوچ يۇل جئىرانىن چىغىرتىسى لطفعلىنى يوخودان داشلاندىردى. جاواد سحر دوروب گندندە دئدى:

«أده واللأه، عۇمۇرۇمدە بئله بىر مال دادمامىشىدیم. آلاله خائىن سۇفرە سىنى آچىق ائله سىن. آلاله خائى بىزە چۇخ گۇرمە سىن».

سحر چاغى ھر بېر ساندىغىن ھندەو ھەرىندە، جاوادىن قویروقلار ئىندان ايكىسى،
 دۇلاتىردىلار، ائەلە كى راي سالانلار ائشیت سىن لر، بېر بېر يلىرىنە دئىيردىلر:
 «بېر نەنەسى اۇغلونون، قورساغى وار اۇزگە سىنە راي وئرسىن».
 ادب اۆچون دۇرد نە دە پىچاغىنان دېمدىكلندىلر. جناب گۇرۇنور دە پىچاق
 چكن لرى توتدوروب ساخلاتدېرىردى؛ امما اۇن دىقەدەن سۇنرا، اۇنلار آيرى
 ساندىغىن باشىندا گۇرۇنوردولر. رايلىر سانىلدى. خان بېرىنجى رايى گتىرمىشىدى. بېر
 ساحات آخشام اذائىندان سۇنرا رادىو آدئى اعلان ائەلەدى. ايش بىتىدى.

خان شەھرىن بۇيۇك باشلارنى لطفعلى خاتىن باغىندا قۇناخلايشىدى. بۇيۇك
 گۇلۇن قىراغىندا، نارىن آرقاجلى دۇشەمەلر دۇشەبىلر. خان يۇلدان گلن قۇناقلار
 خۇش گلدىن دىيە يارىم چىلىق اياغا دورور. آتلى و ماشىنلى خانلار اوريا
 تۇپلاشيبىلار. فرماندار گلندە، خان دىك اياغا دوردو و اۇلدوغو فرشىن يارى سىنا
 قەدر اۇنون قاباغىنا گتتىدى. اۇپۇش دولر. جناب داخانىمى ايلە بېر گلدىلر. خان اۇنون دا
 قاباغىنا چىخدى. جنابىن خاتىمى دۇغرودان دا قۇناخلىغى بزهدى. گۇزلر
 اىستر- اىستەمز اۇنا سارى چۇتوردولر. ايت جاواد سارايىن اىچىندن، جنابىن
 خاتىمىنى دورىن اىنن سۆزوردو. خاتىم لوت قىچلارنى بىرىرىن اۆستونە
 آشيراندا، جاواد دىزلرىنن اۆستونە اۇتوردوغو جئىرانىن دۇشلىرىن، اۇزۇ
 بىلمە يە بىلمە يە ائەلە سىخىردى كى جئىرانىن آھى- آمانى كسىلدى. شامدان سۇنرا
 لطفعلى جنابى اىچەرى يە آپاردى. بېر اۇزغون مجلس قوردولار. بىرايكى گىلاس
 ويسكى اتانان سۇنرا، جنابىن باشى آغىرلادى. بو حالدا جئىران اۇلان اۇتاغىن
 قاپىسى ائەمالجا آچىلدى. جناب بېردە باشىنى قاوزاياندا، گۇزلرى جئىراناساتاشدى